

Г.Б. Погріщук, д-р екон. наук, доцент
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

У статті досліджено проблеми і перспективи формування еколого-економічного середовища інноваційного розвитку в аграрному секторі. Обґрунтовано економічні інструменти механізму формування еколого-економічного середовища. Доведено, що ефективне функціонування аграрного сектора економіки потребує вжиття системи заходів щодо забезпечення збалансованого та гармонійного розвитку суспільних та природних відносин, основною характеристикою яких є досягнутий рівень екологізації сільськогосподарського виробництва, екологічної безпеки виробленої сировини та продуктів харчування. Визначено, що питання інноваційно-екологічного сільськогосподарського виробництва охоплює комплекс виробничо-господарських зв'язків між суспільством та довкіллям, а його вирішення залежить від ефективності застосування економічних інструментів механізму формування еколого-економічного середовища інноваційного розвитку в аграрному секторі.

Ключові слова: *інноваційний розвиток, аграрний сектор, еколого-економічне середовище.*

Постановка проблеми. Сучасний стан виробничо-господарської діяльності характеризується, в основному, нераціональним використанням сировини і значним забрудненням навколишнього середовища, що не відповідає сучасним вимогам щодо застосування безпечніших і досконаліших природо- і ресурсозберігаючих технологій. У цьому контексті управління середовищем для впровадження інновацій стає актуальним і необхідним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання еколого-економічних основ розвитку виробництва в аграрному секторі економіки досліджували в своїх працях: В. Борисова, П. Борщевський, М. Гладій, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Калінчик, П. Коренюк, Я. Коваль,

В. Мельник, В. Міщенко, В. Ситник, О. Ульянченко та ін. Проте за сучасних умов господарювання наукового обґрунтування потребує механізм формування еколого-економічного середовища інноваційного-екологічного розвитку.

Формування цілей статті. Метою статті є обґрунтування економічних інструментів механізму формування еколого-економічного середовища інноваційного розвитку в аграрному секторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розв’язання проблем інноваційного розвитку в аграрному секторі потребує організації природно-ресурсного потенціалу та урахування вітчизняного та зарубіжного досвіду формування еколого-економічного середовища інноваційного-екологічного розвитку. Невирішеним досі залишається питання узгодження міжнародних та національних індикаторів та критеріальних вимірників організації процесу відтворення природно-ресурсної бази та оцінки заподіяних еколого-економічних збитків, що призвели до деградації й забруднення природних ресурсів; створення сприятливих умов для встановлення та реалізації на практиці узгодженої інноваційно-екологічної політики розвитку аграрного сектора економіки на міжнародному, національному та регіональному рівнях; формування та ратифікації дієвих механізмів з оцінки виконуваних економічних та екологічних функцій з інтегрального аграрного природо-користування.

На думку Б.М. Данилишина, найголовнішою проблемою вдосконалення економічного механізму у сфері природокористування є посилення бюджетонаповнюючої функції з метою посилення фінансової самодостатності як країни, так і окремих її регіонів, і, звичайно, дозволить «вмонтувати» екологічний фактор у відтворювальний процес і соціально-економічну систему загалом [1, с.131]. М’який «наздоганяючий» механізм – механізм, в основі якого лежить встановлення загальних екологічних рамок розвитку для промислових та інших індустрій, фактично, даний механізм долає лише негативні виробничі прояви, не вирішуючи самої суті проблеми. На противагу, «жорсткий механізм» являє собою різноманітні форми інструментів (адміністративні, фінансові, ринкові тощо), за допомогою яких пригнічується природоруйнуюча компонента виробничої сфери і непрямим шляхом відбувається стимулювання до еколого-збалансованого природокористування, що лежить в основі екологічної безпеки.

В аграрному секторі економіки головним питанням щодо інноваційного розвитку залишається не лише недостатній рівень

фінансового забезпечення реалізації визначеної стратегії розвитку, а й недостатньо розвинена інформаційна сфера, що зумовлює нерозуміння механізмів взаємодії між суб'єктом та об'єктом управлінської діяльності, відсутність оперативної інформації про наявні системи взаємозв'язків між окремими суб'єктами.

Управління природокористуванням у розвитку аграрного сектора, для різних сфер і структур природовідтворювальної діяльності, на нашу думку, має ґрунтуватися при наданні суб'єктам господарювання реального економічного суверенітету щодо встановлення та дотримання договірних відносин еколого-економічного характеру. За таких умов, вбачається доцільність розгляду екологічного підприємництва як такого типу господарювання, що спрямований на отримання прибутку внаслідок здійснення господарської діяльності.

Дослідження проблем організації інноваційної діяльності в системі агропромислового комплексу України виявило, що поряд із відсутністю дієвих державних програм підтримки та фінансування інноваційних проектів, нестачею власних оборотних коштів у підприємств, впровадження нововведень найчастіше вимагає значно більших витрат, ніж очікувалося за ухвалення рішення про інновацію. Потенційно ефективні нововведення не впроваджуються або впроваджуються з великою затримкою у часі, внаслідок помилок в оцінці строків впровадження, недосконалої організації інноваційних процесів та відсутності розвинутої інноваційної інфраструктури [2, с.78].

Складно переоцінити і ту обставину, що забезпечення дієвості функціонування механізму економіко-правової відповідальності потребує державного регулювання, що передбачає правовий вплив на екологічну поведінку підприємств аграрного сектора через законодавчі акти й норми аграрного природно-ресурсного використання. Зазначені особливості тісно пов'язані з потребою розбудови інноваційно-екологічної інфраструктури аграрного сектора і, на цій основі, удосконалення господарського механізму функціонування підприємств аграрного сектора економіки.

Необхідною умовою стабільного виробництва продукції в агропромисловому комплексі як на базовому, так і на галузевому рівні є забезпечення процесу планомірного відтворення на засадах розробки і реалізації стратегії діяльності окремих суб'єктів господарювання. Формування оптимальної структури виробничих ресурсів дає можливість реалізації відтворювальних процесів відповідно до вимог екологобезпечного виробництва [3, с.56].

Реалізація державної екологічної політики потребує створення цілісної системи заходів правового, економічного, соціального, освітнього, інформаційно-пропагандистського й організаційного характеру та проведення ефективної, цілеспрямованої діяльності в галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Державне економіко-екологічне регулювання здійснюється з метою оперативного управління ресурсним потенціалом аграрного сектора економіки в процесі виробництва сільськогосподарської продукції та створення нової системи виробничо-економічних відносин, що найповніше відповідатиме об'єктивним законам функціонування біологічних систем та була б здатною до сприйняття новацій. Визначено, що лише за оптимального поєднання державного регулювання та використання організаційно-економічних методів управління буде створено можливість отримувати найкращі результати в розвитку інноваційно-екологічного виробництва.

Як показує світовий досвід, ратифікація таких заходів залежить від фінансово-економічного становища і може бути реалізована лише поетапно. Тому, важливо здійснити наукове обґрунтування черговості розробки та реалізації природо-відтворювальних заходів, які зможуть у найкоротші терміни вплинути на якісний стан аграрних ресурсів довкілля [4].

Разом з тим, впровадження маловідходних, екологічнобезпечних і ресурсозберігаючих технологій, випуск «екологічно чистих» товарів має стимулюватися державою. Тобто, необхідна система законодавчих, економічних та ринкових інструментів регулювання і управління, яка була б спрямована на розв'язання проблем оптимізації ресурсокористування та збереження природного середовища. При цьому необхідно удосконалювати законодавчу базу згідно з міжнародними стандартами і застосовувати економічні інструменти для раціонального використання та відтворення природних ресурсів.

Розв'язання цих проблем потребує оптимізації управління природно-ресурсним потенціалом, яке має ґрунтуватися на виробничому досвіді, науковій інформації, знаннях соціально-економічної, екологічної, фізико-географічної, демографічної, ментальної специфіки кожної території. Необхідно визначити параметри, критерії, опрацювати моделі функціонування природно-територіальних комплексів на поточну та довготривалу перспективу.

Зважаючи на вищезгадані механізми імплементації сталого розвитку та раціонального природокористування зокрема, ми пропонуємо систематизувати існуючі механізми відповідно за напрямками: адміністративні, економічні, суспільні, інформаційні, а також розглянути їх функціонування в напрямку інноваційно-орієнтованого виробництва.

З економічної точки зору практичну цінність мають механізми, які відповідають за ефективність використання тих чи інших інструментів, а також механізми, пов'язані з формуванням, розподілом та використанням коштів для забезпечення зрівноваженого розвитку країни загалом і її регіонів зокрема. Питання мобілізації коштів для забезпечення зменшення деструктивного впливу на довкілля повинні будуватися на принципах «Забруднювач платить за збиток», в протилежному випадку може виникнути ситуація, за якої забруднювач покриває лише частину екологічного збитку, і таким чином навіть стимулюється для продовження своєї природоруйнуючої діяльності. Для визначення точності плати за окремий вид забруднення потрібно проводити комплексні дослідження, до яких залучаються не лише науковці, а й медики, інженери та люди інших професій, в роботі яких екодеструктивний вплив від забруднення завдає значної шкоди. Саме на даному етапі потрібно залучати наукові та громадські організації для стимулювання сталого розвитку країни. Механізми моніторингу та аудиту планується використовувати на всіх етапах комплексного завдання сприяння сталому розвитку, так для прикладу, моніторингу підлягають природні об'єкти, їх стан, якісні та кількісні зміни, а аудиту підлягають діяльність підприємств-забруднювачів, органів відповідальних за цільове використання природоохоронних фондів [5].

Забезпечення екологічної безпеки вимагає проведення модернізації агропродовольчого комплексу та передбачає комплексний цілеспрямований розвиток виробничого потенціалу, що передбачає прискорення темпів структурно-технологічної модернізації виробничих систем АПК та створення умов для реалізації потенціалу інноваційного розвитку і зростання.

Висновки. Ефективне функціонування аграрного сектора економіки є неможливим без вжиття системи заходів щодо забезпечення збалансованого та гармонійного розвитку суспільних та природних відносин, основною характеристикою яких є досягнутий рівень екологізації сільськогосподарського виробництва, екологічної безпеки виробленої сировини та продуктів харчування. Вважаємо, що питання

інноваційно-екологічного сільськогосподарського виробництва охоплює комплекс виробничо-господарських зв'язків між суспільством та довкіллям, а його вирішення залежить від ефективності застосування економічних інструментів механізму формування еколого-економічного середовища інноваційного розвитку в аграрному секторі. Подальший розвиток аграрного сектору економіки має базуватись на новітніх зв'язках в системі виробництва сільськогосподарської продукції, її розподілу, обміну та споживання товарів та послуг. Такі зв'язки та відносини повинні урегулювати організаційно-економічні та соціальні конверсії та гармонійно взаємодоповнити найперспективніші ніші розвитку, зокрема їх інноваційно-екологічний концепт.

Бібліографічний список: 1. Данилишин Б.М. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Б.М. Данилишин. – К.: Нічлава, 2006. – 704 с. 2. Мельник В.І. Реалізація стратегічних завдань розвитку агропродовольчої системи на інноваційній основі / В.І. Мельник // Економіка та управління АПК. – 2014. – № 2 (15). – С. 77-80. 3. Чорнодон В.І. Реалізація відтворювальних процесів в АПК: екологічний контекст / В.І. Чорнодон // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету, 2012. – № 1 – С. 56-58. 4. Коренюк П.І. Еколого-економічна ефективність відтворювальної системи продовольчого комплексу: теорія, методологія, практика / П.І. Коренюк. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2005. – 355 с. 5. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дацій. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2004. – 426 с.

Г.Б. Погришук. Формирование эколого-экономической среды инновационного развития в аграрном секторе. В статье исследованы проблемы и перспективы формирования эколого-экономической среды инновационного развития в аграрном секторе. Обоснованно экономические инструменты механизма формирования эколого-экономической среды. Доказано, что эффективное функционирование аграрного сектора экономики требует принятия системы мер по обеспечению сбалансированного и гармоничного развития общественных и естественных отношений, основной характеристикой которых является достигнутый уровень экологизации сельскохозяйственного производства, экологической безопасности производимого сырья и продуктов питания.

Определено, что вопрос инновационно-экологического сельскохозяйственного производства охватывает комплекс производственно-хозяйственных связей между обществом и окружающей средой, а его решение зависит от эффективности применения экономических инструментов механизма формирования эколого-экономической среды инновационного развития в аграрном секторе.

Ключевые слова: инновационное развитие, аграрный сектор, эколого-экономическая среда.

V.V. Pogrischuk Formation of ecological and economic environment innovative development in the agricultural sector. The article deals with the problems and prospects of the formation of the ecological and economic environment of innovation development in the agrarian sector. The economic instruments of the mechanism of forming the ecological and economic environment are substantiated. It is proved that efficient functioning of the agrarian sector of the economy requires the implementation of a system of measures to ensure a balanced and harmonious development of social and natural relations, the main characteristic of which is the level of ecologization of agricultural production, ecological safety of the produced raw materials and foodstuffs. It is determined that the issue of innovative ecological agricultural production covers the complex of industrial-economic relations between society and the environment, and its solution depends on the effectiveness of the application of economic instruments of the mechanism of formation of the ecological and economic environment of innovation development in the agricultural sector.

Key words: innovative development, agrarian sector, ecological and economic environment.

Стаття надійшла до редакції: 05.11.2017 р.